

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ» У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ-ПСИХОЛОГІВ

Оксана Петренко, докторка педагогічних наук, професорка, проректорка з інноваційної діяльності і міжнародного співробітництва Рівненського державного гуманітарного університету.

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

E-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

У статті обґрунтовано теоретико-методичні засади викладання навчальної дисципліни «Гендерна психологія» у системі підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Психологія». Актуалізовано значення гендерної проблематики в умовах сучасних соціальних трансформацій та підвищення ролі гендерної компетентності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано зміст і структуру курсу, визначено його місце в освітньо-професійній програмі та розкрито завдання щодо формування професійних і ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню методологічних підходів до викладання дисципліни, серед яких провідними визначено гендерний, компетентнісний, студентоцентрований та практико-орієнтований.

Ключові слова: гендерна психологія, гендерна компетентність, магістри-психологи, теоретико-методологічні засади, гендерний підхід, компетентнісний підхід, студентоцентрований підхід, практико-орієнтований підхід.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR TEACHING THE COURSE 'GENDER PSYCHOLOGY' IN THE TRAINING OF MASTER'S STUDENTS IN PSYCHOLOGY

Petrenko Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Innovation and International Cooperation at Rivne State University of Humanities.

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

E-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

This article substantiates the theoretical and methodological foundations for teaching the academic discipline «Gender Psychology» within the training programme for students pursuing a second (master's) level of higher education in the specialisation «Psychology». The significance of gender issues in the context of contemporary social transformations and the increasing role of gender competence as a component of the professional training of future specialists is highlighted. The content and structure of the course are analysed, its place within the educational and professional programme is defined, and the objectives regarding the formation of professional and value orientations among higher education students are outlined

Particular attention is paid to justifying methodological approaches to teaching the discipline, among which the gender-based, competence-based, student-centred and practice-oriented approaches are identified as leading. Their essence, the specifics of their implementation in the educational process, and their role in shaping the gender competence of future psychologists are explored. It is demonstrated that the integration of these approaches ensures the integrity of training, promotes the development of critical thinking, professional reflection, and readiness to work in conditions of social diversity.

The importance of the teaching and learning resources for the course is highlighted, in particular the author's handbook «Gender Psychology», which combines theoretical material, practical tasks and assessment tools.

It is argued that teaching the course «Gender Psychology» fosters the development of professional gender competence, meets contemporary requirements for quality assurance in higher education, and contributes to the training of competitive specialist psychologists.

Keywords: *gender psychology, gender competence, Master's degree students in psychology, theoretical and methodological foundations, gender approach, competence-based approach, student-centred approach, practice-oriented approach.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний розвиток суспільства супроводжується актуалізацією питань гендерної рівності, соціальної справедливості та недискримінації. У цих умовах особливої ваги набуває підготовка фахівців у галузі знань С «Соціальні науки, журналістика та інформація», здатних працювати з гендерно зумовленими аспектами поведінки та соціальної взаємодії.

Актуальність проблеми підтверджується державною гендерною політикою, важливим нормативно-правовим забезпеченням якої є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [6], «Цілі сталого розвитку», зокрема ціль 5 – «Гендерна рівність» [8], «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року» та ін. [7].

Відповідно, актуалізується потреба у підвищенні рівня гендерної компетентності здобувачів вищої освіти як важливого чинника розвитку людського капіталу України в умовах європейської інтеграції. Підготовка фахівців-психологів передбачає, зокрема, формування гендерної компетентності як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки. У цьому контексті особливого значення набуває викладання навчальної дисципліни «Гендерна психологія» як обов'язкового компонента освітнього процесу підготовки магістрів. Водночас постає необхідність наукового обґрунтування змісту та методики викладання цієї дисципліни з урахуванням сучасних освітніх стандартів і вимог забезпечення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні дослідження S. Bem, R. Branton, A. English, S. Pettey, T. Barnes, G. Driessen, A. Van Langen стали підґрунтям для створення теоретичних моделей формування гендерної компетентності, розвитку гендерночутливого викладання й забезпечення рівного доступу до освіти [9; 11; 10]. В українському науковому просторі питання формування гендерної компетентності здобувачів освіти досліджують О. Біла, Т. Дороніна, В. Васильєва, Т. Голованова, О. Кікінеджи, Л. Міщик, О. Петренко й ін. [2; 3; 4]. Обґрунтування доцільності впровадження гендерних курсів у підготовку педагогів представлено у працях Л. Баліки, Г. Бреславської, О. Петренко, С. Якименко й ін. [12; 5]. Попри активне наукове опрацювання гендерної проблематики та належне законодавче забезпечення, на сучасному етапі залишаються недостатньо розробленими теоретико-методологічні підходи до викладання гендерно орієнтованих дисциплін, зокрема у системі підготовки магістрів-психологів.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад викладання курсу «Гендерна психологія» у підготовці магістрів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гендерна психологія є відносно новим науковим напрямом у системі психологічного знання, у межах якого досліджується гендерний контекст як важливий чинник формування та розвитку особистості, суспільства і соціальних процесів загалом. Вона спрямована на виокремлення психологічних аспектів гендерних відносин, ролей і ідентичностей, що впливають на поведінку та взаємодію людей.

Навчальна дисципліна «Гендерна психологія» є важливою складовою освітньо-професійної програми підготовки магістра-психолога. Її значення зумовлене необхідністю врахування гендерних аспектів у психологічному консультуванні, психотерапії та соціальній роботі, що забезпечує більш ефективне розуміння індивідуальних особливостей клієнтів і підвищує якість професійної діяльності фахівця. У процесі вивчення курсу передбачається ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами гендерної психології та сприяння формуванню гендерної компетентності, необхідної для психологів у їхній майбутній професійній діяльності: викладача психології у закладах освіти; практичного працівника з консультативно-реабілітаційної роботи.

Завданнями курсу є: засвоєння теоретичних знань про психологічні механізми, закономірності та особливості гендерного розвитку особистості; ознайомлення з існуючими вітчизняними та зарубіжними напрацюваннями гендерної теорії, розуміння важливості гендерної методології, значення гендерного аналізу та гендерної освіти, освоєння технік, що дають змогу працювати з гендером як у дослідницьких проектах, так і у діяльності психолога-практика, викладача психології [1]. Особливого значення набуває формування гендерної чутливості як складової професійної компетентності психолога, що передбачає усвідомлення гендерних стереотипів, упереджень і механізмів їх відтворення.

Теоретико-методологічною основою викладання курсу «Гендерна психологія» є поєднання взаємодоповнювальних підходів, серед яких ключовими виступають гендерний, компетентнісний, студентоцентризований та практико-орієнтований.

Провідне місце серед них посідає *гендерний підхід*, який визначає зміст і спрямованість освітнього процесу. Його використання передбачає аналіз психічних процесів, поведінки, соціальних відносин і розвитку особистості з урахуванням гендерних відмінностей і соціокультурних очікувань щодо ролей жінок і чоловіків. Такий підхід ґрунтується на визнанні того, що становлення особистості зумовлюється не лише біологічними чи віковими чинниками, а й соціально сконструйованими уявленнями про жіночність і мужність, які формуються у процесі виховання, освіти, соціалізації та під впливом культурних традицій.

Метою застосування гендерного підходу є подолання обмежень, зумовлених стереотипними уявленнями про гендерні ролі, забезпечення рівних можливостей для самореалізації особистості, а також формування гендерної чутливості та культури рівності у міжособистісних взаєминах.

Сутність гендерного підходу полягає у визнанні того, що соціальні явища можуть по-різному впливати на жінок і чоловіків, зумовлюючи відмінності у сприйнятті, реакціях і наслідках. Для психолога це означає необхідність розглядати клієнта як унікальну особистість із власним досвідом, уникаючи редукції до належності до певної статевої групи.

У цьому контексті гендерний підхід пропонує альтернативний спосіб осмислення людської природи, у межах якого гендер розглядається як соціально та психологічно значуща категорія, а моделі поведінки жінок і чоловіків – як результат культурного конструювання, а не виключно біологічної детермінації. [1].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Водночас реалізація змісту дисципліни забезпечується через *компетентнісний підхід*, який орієнтує освітній процес не лише на засвоєння системи теоретичних знань, а передусім на формування здатності застосовувати їх у професійній діяльності, що є особливо важливим у контексті роботи психолога з гендерно чутливими питаннями.

Гендерна проблематика має комплексний, міждисциплінарний характер і пов'язана з реальними соціальними викликами, такими як гендерна нерівність, дискримінація, стереотипізація, психологічні наслідки соціальних трансформацій. У зв'язку з цим підготовка майбутніх психологів потребує формування не лише когнітивного компоненту (знання понять, теорій, моделей), а й операційного (уміння аналізувати ситуації, застосовувати гендерний підхід у консультуванні) та ціннісного (толерантність, етична відповідальність, недискримінаційна позиція). Саме компетентнісний підхід дає змогу забезпечити цілісність такої підготовки через інтеграцію знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій. Зокрема, у процесі вивчення курсу «Гендерна психологія» формуються ключові професійні компетентності майбутнього психолога: здатність ідентифікувати та аналізувати гендерні аспекти поведінки, виявляти прояви дискримінації, здійснювати психологічний супровід із урахуванням гендерних особливостей клієнтів.

Крім того, застосування компетентнісного підходу забезпечує орієнтацію на результати навчання, що відповідає сучасним стандартам вищої освіти та вимогам забезпечення її якості. Це проявляється у визначенні чітких очікуваних результатів, використанні практико-орієнтованих методів навчання, а також у формуванні здатності здобувачів освіти до самостійної професійної діяльності.

Важливим також є *студентоцентрований підхід*, який передбачає організацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб, інтересів, досвіду та освітніх запитів здобувачів вищої освіти. У сучасних умовах цей підхід розглядається як один із ключових принципів забезпечення якості вищої освіти, оскільки сприяє формуванню активної, відповідальної та рефлексивної позиції здобувача. Застосування студентоцентрованого підходу у викладанні курсу «Гендерна психологія» вважаємо особливо доцільним з огляду на специфіку дисципліни, яка безпосередньо пов'язана з особистісним досвідом, ціннісними орієнтаціями та соціальними установками здобувачів освіти.

Реалізація студентоцентрованого підходу забезпечується через створення відкритого, безпечного та діалогічного освітнього середовища, використання інтерактивних методів навчання, розвиток рефлексії та критичного мислення.

Крім того, студентоцентрований підхід передбачає гнучкість у виборі форм і методів навчання, врахування рівня підготовки здобувачів, а також підтримку їхньої самостійної навчальної діяльності. Це особливо важливо у контексті використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інструментів штучного інтелекту, які розширюють можливості індивідуалізації навчання.

Практичну спрямованість підготовки забезпечує *практико-орієнтований підхід*, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування здатності здобувачів вищої освіти застосовувати набуті знання у реальних професійних ситуаціях. Такий підхід є необхідною умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця-психолога, здатного ефективно реагувати на сучасні соціальні виклики.

Специфіка навчальної дисципліни «Гендерна психологія» зумовлює її тісний зв'язок із практикою психологічного консультування, психотерапії та соціальної роботи. У цьому контексті практико-орієнтований підхід забезпечує перенесення теоретичних положень у площину професійної діяльності, що сприяє формуванню вміння аналізувати гендерно зумовлені ситуації, виявляти прояви дискримінації, стереотипізації та нерівності, а також обирати адекватні способи психологічного впливу.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Реалізація зазначеного підходу передбачає використання різноманітних методів і форм навчання, зокрема аналізу кейсів, моделювання професійних ситуацій, рольових ігор, тренінгових занять, виконання практичних і дослідницьких завдань. Важливе місце займає робота з реальними або наближеними до реальних соціальними ситуаціями, що дає здобувачам освіти можливість набувати досвіду прийняття рішень у професійній діяльності.

Крім того, практико-орієнтований підхід передбачає використання психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення гендерних особливостей особистості, а також аналіз соціокультурних явищ, зокрема гендерних стереотипів у медіапросторі, освітньому середовищі та професійній сфері. Це сприяє розвитку аналітичних умінь, професійної рефлексії та критичного мислення.

Таким чином, інтеграція гендерного, компетентнісного, студентоцентрованого та практико-орієнтованого підходів забезпечує цілісність і ефективність викладання курсу «Гендерна психологія», сприяє формуванню професійної гендерної компетентності майбутніх психологів та відповідає сучасним вимогам забезпечення якості вищої освіти.

Зміст курсу орієнтовано на аналіз розвитку гендерних досліджень у межах психологічної науки, а також на поглиблене розуміння гендерних проблем у контексті психологічного знання. Курс побудований за модульним принципом і охоплює ключові аспекти гендерної проблематики: теоретико-методологічні основи гендерної психології; психологія гендерних відмінностей; особливості гендерного становлення особистості; соціально-психологічні проблеми гендеру. Така структура забезпечує логічну послідовність засвоєння знань – від базових понять до прикладних аспектів професійної діяльності психолога.

Компетентнісний потенціал дисципліни полягає у тому, що під час вивчення «Гендерної психології» у здобувачів освіти формуються: здатність аналізувати гендерні аспекти психологічних явищ; уміння застосовувати гендерний підхід у практиці психолога; навички критичного осмислення соціальних стереотипів; готовність до роботи в умовах соціального різноманіття. Ці результати навчання відповідають сучасним вимогам підготовки фахівців та забезпечують їх конкурентоспроможність.

Ефективність курсу забезпечується наявністю навчально-методичного комплексу, важливим елементом якого є авторський навчально-методичний посібник «Гендерна психологія» (2025), що включає теоретичні положення, практичні завдання та тестові матеріали [1]. Посібник забезпечує системність подання матеріалу; інтеграцію теорії та практики; можливість самостійної роботи здобувачів освіти; використання сучасних цифрових інструментів у навчанні.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, викладання курсу «Гендерна психологія» у підготовці магістрів-психологів ґрунтується на гендерному, компетентнісному, студентоцентрованому, системному та практико-орієнтованому підходах.

Гендерний підхід у викладанні курсу «Гендерна психологія» формує здатність ідентифікувати гендерні аспекти поведінки; розпізнавати дискримінацію; гендерну чутливість; компетентнісний підхід забезпечує підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно діяти в умовах сучасного соціального середовища, дотримуючись принципів гендерної рівності та професійної етики; упровадження студентоцентрованого підходу сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню професійної рефлексії, розвитку ціннісних орієнтацій і забезпечує підготовку майбутніх психологів до роботи в умовах соціального різноманіття та дотримання принципів гендерної рівності; практико-орієнтований підхід у викладанні гендерної психології забезпечує формування професійних компетентностей майбутніх психологів, їхню готовність до здійснення психологічної діяльності в умовах соціального різноманіття та сприяє підвищенню якості підготовки фахівців.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Структура курсу та його методичне забезпечення сприяють формуванню професійної гендерної компетентності та відповідають сучасним вимогам забезпечення якості вищої освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні та апробації інноваційних форм і методів навчання, спрямованих на формування гендерної компетентності майбутніх психологів. Особливої уваги, на наше переконання, потребує вивчення можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій і засобів штучного інтелекту в освітньому процесі, а також оцінювання їх впливу на якість професійної підготовки здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерна психологія: Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності С4 Психологія / Петренко О. Рівне: Ю. Кукса, 2025. 203 с.
2. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій/ О. М. Кікінеджи, Т. О. Дороніна, О. Г. Біла. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. Ч.3. 282 с.
3. Міщик Л. І., Голованова Т. П., Васильєва В. В. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства. «Факультет – громадська організація». Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2007. 220 с.
4. Петренко О. Категорія «професійна гендерна компетентність педагога» у сучасному освітньому просторі. *Conference Proceedings of the International Scientific Conference Economic and Social Focused Issues of Modern World. The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava*, 2018. P. 364-371.
5. Петренко О., Баліка Л. Гендерні аспекти педагогічної професії. Учителю з точки зору гендерних характеристик. *Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. Умань, 2022. С. 141-144.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України № 2866-IV від 08.09.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 10.02.2026)
7. Стратегія впровадження гендерної рівності у галузі освіти до 2030 року: Розпорядження КМ України № 1163-р від 20 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 10.02.2026)
8. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення 10.02.2026).
9. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1974. Vol.42(2). P.155-162.
10. Branton R., English A., Pettey S., Barnes T. D. The impact of gender and quality opposition on the relative assessment of candidate competency. *Electoral Studies: An international Journal*. 2018. № 54. P. 35-43.
11. Driessen G., Van Langen A. Gender differences in primary and secondary education: Are girls really outperforming boys? *International Review of Education*. 2013. Vol. 59(1). P.67-86.
12. Petrenko O. B., Yakymenko S. I., Breslavskaya G. B. Gender competence as a necessary condition for the effective activity of the future teacher. *Colloquium-journal*. 2024. №2 (195). Część 1 (Warszawa, Polska). p.28-30.

REFERENCES

1. Petrenko, O. (2025). *Henderna psykholohiia*: [Gender psychology] Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti S4 Psykholohiia. Rivne: Yu. Kuksa. [in Ukrainian].
2. Kikinedzhi, O., Doronina, T., Bila, O. (2011). *Genderni standarty suchasnoi osvity: zbirka rekomendatsii*. [Gender Standards in Modern Education: A Collection of Recommendations] Zaporizhzhia: Drukarskyi svit. Ch.3. [in Ukrainian].
3. Mishchyk, L., Holovanova, T., Vasyliieva, V. (2007). *Formuvannia hendernoї rivnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv v umovakh sotsialnoho partnerstva. «Fakultet – hromadska orhanizatsiia»*. [Fostering gender equality among future social educators within the framework of social partnership: 'Faculty – Civil Society Organisation'] Monohrafiia. Zaporizhzhia: Prosvita. [in Ukrainian].
4. Petrenko, O. (2018). Katehoriia «profesiina henderna kompetentnist pedahoha» u suchasnomu osvitnomu prostori. [The category of 'professional gender competence of teachers' in the contemporary educational landscape] *Conference Proceedings of the International Scientific Conference Economic and Social Focused Issues of Modern World. The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava*, 364–371. [in Ukrainian].
5. Petrenko, O., Balika, L. (2022). Henderni aspekty pedahohichnoi profesii. Uchytel z tochky zoru hendernykh kharakterystyk. [Gender aspects of the teaching profession. Teachers from a gender perspective] *Prosotsialna osobystist u hendernomu vymiri: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty: materialy V Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu*. Uman, (s. 141-144). [in Ukrainian].
6. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv [On ensuring equal rights and opportunities for women and men]: Zakon Ukrainy № 2866-IV (2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].
7. Stratehiia vprovadzhennia hendernoї rivnosti u haluzi osvity do 2030 roku [Strategy for Achieving Gender Equality in Education by 2030]: Rozporiadzhennia KM Ukrainy № 1163-r (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Tsili staloho rozvytku. [Sustainable Development Goal] URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> [in Ukrainian].
9. Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (42(2)), 155–162.
10. Branton, R., English, A., Pettey, S., Barnes, T. D. (2018). The impact of gender and quality opposition on the relative assessment of candidate competency. *Electoral Studies: An international Journal*, (54), 35–43.
11. Driessen, G., Van Langen, A. (2013). Gender differences in primary and secondary education: Are girls really outperforming boys? *International Review of Education*, (59(1)), 67–86.
12. Petrenko, O., Yakymenko, S., Breslavska, G. (2024). Gender competence as a necessary condition for the effective activity of the future teacher. *Colloquium-journal.*, (2 (195)). Część 1 (Warszawa, Polska), 28–30.

Дата першого надходження статті до видання – 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 3.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 27.03.2026